

роб, з їх проміжними хазяями). В основу профілактичних заходів у боротьбі з інвазіями повинні бути покладені дані паразитологічних обстежень водойм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бауер О.Н. Роль паразитов в преноводных экосистемах. / Тр. ВГБО. – 1978. – Т.22 – С. 237-244.
2. Кеннеди К. Экологическая паразитология. – М.: Мир, 1978. – 230 с.
3. Маркович А.П. Паразитоценология. Теоретические и прикладные проблемы. - Киев: Наукова думка, 1985. – 248 с.
4. Секретарюк В.К. Ветеринарна іхтіопаразитологія. – Львів: Універсум публішинг. – 2011. – 306.
5. Гавевская А.В., Ковалевская А.Н. Болезни промысловых рыб Атлантического океана. Калининград. Кн. Изд., 1975. – 125 с.
6. Давыдов О.Н. Рыба и болезни человека. – К.: УФЦ – 1999, - 82 с.
7. Мусселиус Р.А. Паразиты и болезни рыб Дальневосточного комплекса. // Тр. ВНИПРХ. – 1973. Т. 22. – С. 4 – 129.
8. Быховская-Павловская Е.И. Паразиты рыб. Руководство по изучению. – Л.: Наука, 1985. – 121 с.

УДК 504: 543.26: (477. 72)

ЗОНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ М. ХЕРСОНА ЗА ПОКАЗНИКАМИ ЗАБРУДНЕННЯ ПОВІТРЯ ВІД АВТОТРАНСПОРТУ

*Пилипенко Ю.В. – д. с.-г. н, професор,
Скок С.В. – аспірант, Херсонський ДАУ*

Постановка проблеми. Атмосфера – невід’ємна складова глобальної екосистеми, важливий компонент біосфери, який являє собою велику врівноважену систему. Роль її в природних процесах неоціненна. Це певний буфер між Космосом і поверхнею нашої Землі, носій тепла і вологи. Відносна сталість середнього вмісту хімічних речовин і сполук у повітрі забезпечувала довгий час збереження об’єктів навколишнього середовища у природному стані. Проте, поява органічного життя на Землі та подальша антропогенна діяльність привели до негативних змін в атмосферних процесах, змінили при цьому хімічний склад повітря [1].

Встановлено [2], що забруднення атмосферного повітря у містах в 15 разів вище, ніж над сільською місцевістю, і в 150 разів вище, ніж над океаном. Це пояснюється тим, що якісний його стан на урбанізованих територіях формується під дією газопилових викидів підприємств та автотранспорту. Причому, внесок останнього в загальне забруднення повітря для більшості міст України становить 60-90% від загальної кількості викидів.

Тож, якісний стан атмосферного повітря на сьогоднішній день є великою екологічною, соціальною та економічною проблемою урбанізованих територій. З огляду на це, необхідності набуває раціоналізація автомобільних перевезень за

екологічними критеріями та соціальне забезпечення екологічної безпеки при здійсненні планування та забудови міст.

Стан вивчення проблеми. На думку науковців [3], найбільш енергоємним видом транспорту є автомобільний, який споживає 83% від загальної кількості моторного палива, виділяючи при цьому в атмосферне повітря токсичні та канцерогенні речовини (табл. 1).

За офіційними даними Юнеско [4], за кожні 100 км пробігу автомобіль витрачає річну норму кисню, яка необхідна для життєдіяльності людини, а за всю історію розвитку автомобільного парку спожито 170 млрд. м³ кисню та виділено 250 млрд. м³ вуглекислого газу.

Значний вплив на якісний стан повітря здійснюють випаровування палива з баків у місцях масового скупчення автомобілів і режим їх роботи з урахуванням вулично-дорожньої системи руху в містах. Фахівцями встановлено [5], що викид від одного легкового автомобіля, який працює в холостому режимі, розповсюджується на території радіусом 150-200 м, а на відстані 50 м спостерігається перевищення гранично допустимої концентрації шкідливих речовин.

Таблиця 1 – Компоненти вихлопних газів від автотранспорту

Хімічні речовини	Об'ємний вміст, %		Характеристика
	бензинові двигуни	дизельні двигуни	
Азот	74,0 - 77,0	76,0 - 78,0	нетоксичний
Кисень	0,3 - 8,0	2,0 - 18,0	нетоксичний
Пари води	3,0 - 5,5	0,5 - 4,0	нетоксичний
Діоксид вуглецю	5,0 - 12,0	1,0 - 10,0	нетоксичний
Альдегіди	0 - 0,2	0,001 - 0,009	токсичні
Оксид сірки	0 - 0,002	0 - 0,03	токсичні
Сажа, г/м ³	0 - 0,04	0,01 - 1,1	токсична
Бензопирен, мг/м ³	0,01 - 0,02	до 0,01	канцероген
Вуглеводні неканцерогенні	0,2 - 3,0	0,009 - 0,5	токсичні
Оксид вуглецю	0,1 - 10,0	0,01 - 5,0	токсичний

Добровольський В.В., Курликін В.В. стверджують [6], що величина викиду автотранспорту в атмосферне повітря залежить від рівня його завантаженості. Так, якщо пасажирів перевозиться менше, ніж передбачено, часка газів, що виділяється на одного пасажирів, значно збільшується. Таке твердження відіграє особливе значення у процесі забруднення повітря міста, коли легкові автомобілі складають 60-80% від загальної кількості транспорту.

Матеріали та методи досліджень. Мета роботи – провести внутрішньотериторіальне районування (зонування) м. Херсона за основними показниками забруднення атмосферного повітря від автотранспорту.

Завдання:

1. Розробити методологію дослідження.
2. Зібрати емпіричну інформацію щодо масового складу забруднюючих речовин від автотранспортного потоку.
3. Провести районування Херсонської урбоєкосистеми за отриманими показниками забруднення атмосферного повітря.

Рівень забруднення атмосферного повітря в м. Херсоні від пересувних джерел було визначено на основі проведення розрахунку за відповідною мето-

дикою максимально разових викидів забруднюючих речовин від автотранспортних потоків [7]. Для їх визначення були вибрані 14 моніторингові точки основних автомагістралей м. Херсона. Дослідження проводилися у весняно-літній період, у години пік з 10. 00 до 12. 00 годин.

Концентрація оксиду вуглецю розраховувалася за формулою:

$$K_{co} = (0,5 + 0,01 * N * K_m) K_a * K_y * K_c * K_b * K_n \quad (1)$$

де: 0,5 - фонове забруднення атмосферного повітря нетранспортного походження, мг/м³;

N - сумарна інтенсивність руху автомобілів на міській дорозі, авто/ годину;

K_m - коефіцієнт токсичності автомобілів за викидами в атмосферне повітря оксидів вуглецю;

K_a - коефіцієнт, що враховує аерацію місцевості;

K_y - коефіцієнт, що враховує забруднення атмосферного повітря оксидом вуглецю залежно від величини поздовжнього нахилу,

K_c - коефіцієнт, що враховує зміни окису вуглецю залежно від швидкості вітру;

K_b - те ж залежно від відносності повітря;

K_n - коефіцієнт збільшення забруднення атмосферного повітря оксидом вуглецю.

$$K_m = \sum P_i * K_{mi} / 100 \quad (2),$$

де: P – відсоток автомобілів к-ї групи;

K_{mi} – коефіцієнт токсичності автомобілів.

Внутрішньотериторіальне зонування міста Херсона проводилось за допомогою ГІС-паketу Surfer 8.0, з використанням методу Крайгінга.

Результати досліджень. Якісний склад атмосферного повітря у місті Херсоні визначається рівнем промислового виробництва, розвитком сфери послуг, кількістю автотранспортних засобів. Згідно з офіційними даними [8], більше половини викидів здійснюються автомобілями 26 тис. тонн щорічно (80,5%), які знаходяться у приватній власності населення. Кількість викидів від стаціонарних джерел забруднення склало 8,1 тис. тонн (19,5%) на рік. З огляду на це, найголовнішим антропогенним джерелом забруднення атмосферного повітря Херсонської урбоєкосистеми є автотранспорт. Його інтенсивний розвиток приводить до будівництва АЗС, пунктів обслуговування та ремонту, створення системи мийок та стоянок машин. Саме тому основні зони забруднення повітря зосереджуються у місцях, що прилягають до автомагістралей та об'єктів транспортної інфраструктури.

Для визначення рівня забруднення атмосферного повітря від автотранспортних потоків був проведений розрахунок максимальних їх викидів шкідливих речовин у весняно-літній період у години пік (табл. 2).

Аналіз результатів розрахунків показав, що на всіх досліджуваних ділянках інтенсивність руху автомобілів склало від 28 тис. авто до 100 тис. авто на добу, близько 70% автотранспорту займають легкові автомобілі.

Найбільший рівень забруднення шкідливими речовинами відмічається на площі Перемоги, площі Ганнібала, площі Свободи, площі Корабелів, Привокзальній площі, найменші максимально- секундні викиди – на вул. 200 років / вул. Блюхера, вул. Рози Люксембург / вул. Комкова, вул. Кулика / вул. Ладичука. Нами встановлено, що в районах регулювання руху при зміні режиму

роботи автомобілів (розгін, холостий хід) спостерігається менше забруднення, ніж на нерегульованих ділянках руху. Це пояснюється великим транспортним потоком через вказані площі в курортно-сезонний період і перетином шляхів, що з'єднують адміністративні райони міста.

Таблиця 2 – Максимально-разові викиди забруднюючих речовин від автотранспорту

Контрольні точки	Максимально-разові викиди, г/с						
	СО	NO _x	SO ₂	СН	Формальдегід	Сажа	Сума
Привокзальна площа	1,70	0,12	0,006	0,25	0,0006		2,08
площа Свободи	2,96	0,17	0,009	0,40	0,0009		3,53
площа Ганнібала	2,91	0,20	0,01	0,43	0,0001	0,0003	3,55
р-н З Штика	1,17	0,07	0,004	0,18	0,0003		1,43
площа Корабелів	2,70	0,22	0,01	0,40	0,002	0,001	3,33
вул. Ільїча/ вул. Полтавська	1,50	0,11	0,007	0,23	0,0008	0,0005	1,85
вул. 40років/ вул. Кременчуцька	1,20	0,09	0,004	0,17	0,0004		1,46
площа Перемоги	9,89	0,68	0,04	1,44	0,004	0,003	12,06
вул. Кулика/ вул. Ладичука	1,11	0,08	0,003	0,14	0,0003		1,33
вул. Робоча / вул. Краснознаменна	1,22	0,08	0,003	0,18	0,0004		1,48
вул. 200років/ вул. Блюхера	0,95	0,06	0,003	0,14	0,0003		1,15
вул. Р. Люксембург/ вул. Комкова	1,09	0,07	0,004	0,16	0,0005	0,0002	1,32
вул. Ільїча/ вул. Нафтовиків	1,33	0,08	0,005	0,17	0,0005	0,0003	1,59
вул. 40 років/ вул. Миру	1,18	0,08	0,006	0,18	0,0007	0,0005	1,45

На основі визначення суми викидів основних показників забруднення атмосферного повітря від автотранспорту було здійснено внутрішньотериторіальне зонування м. Херсона (рис.1).

Згідно з проведеними результатами дослідження виділено 8 зон якісного стану атмосферного повітря від пересувних джерел забруднення, екологічна оцінка яких здійснювалася за такою шкалою: 0,5- 1,5 – екологічночиста зона, 1,5- 2,5 – помірночиста зона, 2,5- 7,5 – забруднена зона, 7,5- 12 – дуже забруднена зона.

Найбільш екологічнонебезпечною виявилася зона, що охоплює площу Перемоги, Николаївське шосе, залізничний вокзал, 4 забруднена зона займає частину багатоповерхової забудови Шуменського мікрорайону, центру міста, автовокзал, автостанцію, площу Ганнібала, 5 зона - багатоповерхова забудова Шуменського, Таврійського мікрорайону, центру міста, площа Свободи, 6 зона охоплює багатоповерхову забудову Шуменського та одноосібну забудову мікрорайона Житлоселища, 7 помірночиста зона - багатоповерхова забудова Шуменського, Таврійського мікрорайону, більша частина ХБК та одноосібна забудова Сухарного району, 8 екологічно чиста зона - багатоповерхова забудова Північного та південного заходу Шуменського мікрорайону, північно-східної

частини Північного мікрорайону та одноосібна забудова північного сходу ХБК.

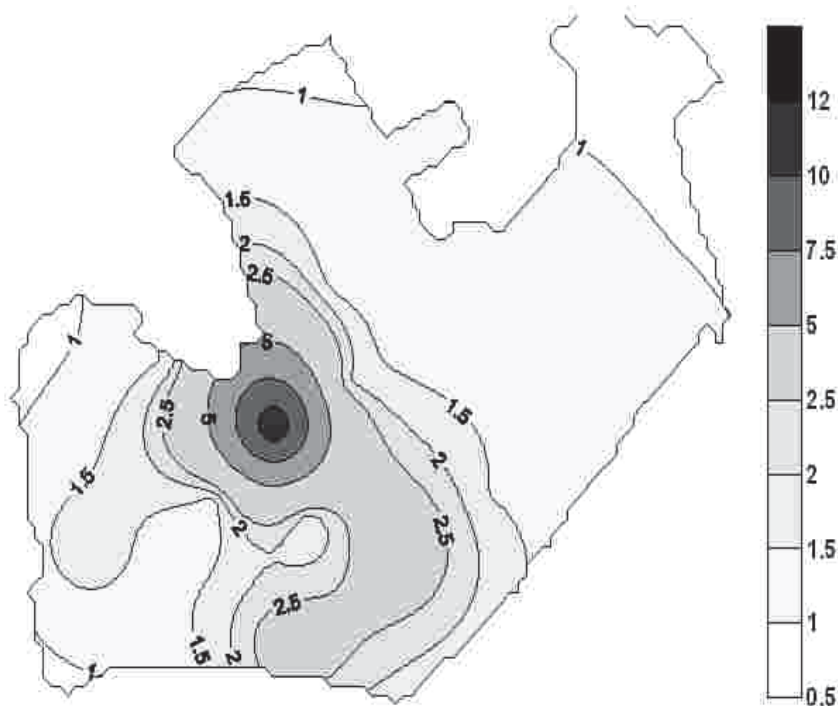

Рисунок 1 – Районування м. Херсона за показниками забруднення атмосферного повітря від автотранспорту

Оскільки серед найбільш поширених токсичних речовин атмосферного повітря під час експлуатації автотранспорту є оксид вуглецю, була розрахована його концентрація емпіричним шляхом з метою визначення рівня забруднення на основних автомагістралях міста Херсона (табл.3).

Оцінюючи результати проведених розрахунків, відмічаємо, що концентрація оксиду вуглецю на всіх досліджуваних ділянках перевищує ГДК в 5 – 20 разів. Найбільший рівень забруднення за даним інгредієнтом спостерігається на площі Перемоги, площі Ганнібала, площі Свободи, вул. 40 років / вул. Кременчуцька, найменший рівень забруднення - в районі 3 штиків, вул. 200 років / вул. Блюхера, Привокзальній площі. Така ситуація пояснюється, в першу чергу, кількістю автомобілів, що проїжджає на автомагістралі, їх процентним співвідношенням за основними групами машин, особливостями рельєфу місцевості та типом регулювання руху автотранспорту.

Таблиця 3 – Визначення концентрації оксиду вуглецю

Моніторингові точки	Концентрація оксиду вуглецю, мг/м ³	Перевищення ГДК оксиду вуглецю
площа Корабелів	62	12
площа Перемоги	109	22
Привокзальна площа	24	5
площа Свободи	96	19
вул.40 років/ вул.Кременчуцька	79	16
вул. Робоча/ вул. Краснознаменна	55	10
вул.Льїча/ вул.Нафтовиків	43	9
вул. Р. Люксембург/ вул. Комкова	45	9
вул. 40 років/ вул.Миру	75	15
вул. 200 років/ вул. Блюхера	31	6
Р-н 3 штика	30	6
вул. Льїча/ вул. Полтавська	62	12
вул. Кулика/ вул. Ладичука	49	10
Площа Ганнібала	104	20
Гранично допустима концентрація СО 5 мг/м ³		

Висновки та пропозиції. Інтенсивний розвиток автомобільної індустрії на сьогодні приводить до забруднення атмосферного повітря. Найбільший рівень забруднення шкідливими речовинами відмічається на площі Перемоги, площі Ганнібала, площі Свободи, Площі Корабелів, Привокзальній площі, найменші максимально- секундні викиди – на вул. 200 років / вул. Блюхера, вул. Рози Люксембург / вул. Комкова, вул. Куліка / вул. Ладичука. Це пояснюється великим транспортним потоком через вказані площі в курортно-сезонний період і перегином шляхів, що з'єднують адміністративні райони міста.

Екологічні проблеми м. Херсона, які створені швидким розвитком автомобілізації потребують вирішення на основі запропонованих нами заходів:

1. Розташування головних автомагістралей у літній період, що сполучають міста-курорти, за межі міста Херсона.

2. Усунення масових заторів у місцях найбільшого скупчення автомобілів, шляхом регулювання режиму їхньої роботи та правильного планування вулично-дорожнього руху.

3. Здійснення щільних рядових зелених насаджень уздовж автодоріг радіусом не менше ніж 50 метрів, урахувавши ярусність порід рослин.

Перспектива подальших досліджень. Розробка екологічних зон Херсонської урбоєкосистеми щодо стану атмосферного повітря повинна враховувати також ліхеноіндикаційні дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Шишков Ю. Тендітна екосистема Землі і безвідповідальне людство / Юрій Шишков // Наука і життя. - 2004. - № 12. - С. 2 - 11.

2. Теттиор А. Н. Городская экология / А. Н. Теттиор . – М. :Академия, 2007. – 336 с.
3. Екологія та автомобільний транспорт / [Ю. Ф. Гутаревич, Д. В. Зеркалов, А. О. Корпач та інші]. – К.: Арістей, 2006. – 292 с.
4. Брежицька О. А. Оцінка стану та динаміки забруднення атмосферного повітря урбоєкосистеми (на прикладі міста Дубно) / О. А. Брежицька // Вісник НУВГП. - 2007. – Випуск 4 (40). - Ч 1. – С. 26-31.
5. Савчин І. О. Моніторинг автомобільних викидів у м. Львові / І. О. Савчин // Науковий вісник. – 2003. – Вип. 13.5. – С. 224- 228.
6. Добровольський В. Екологічна раціоналізація використання автомобільного транспорту в містах / Валерій Добровольський, Віталій Курликін // Техногенна безпека. – 2009. – Вип. 60. Том 73. – С. 72-77.
7. Методика определения выбросов автотранспорта для проведения сводных расчетов загрязнения атмосферы городов, № 66 от 16.02.1999. – Москва. - 17 с. – Режим доступу: [http:// www.complexdoc.ru](http://www.complexdoc.ru)
8. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Херсонській області за 2009 рік. – Херсон, 2010. – 188 с.

УДК 631.6; 631.674.6; 634.8.047; 632.124

ЗМІНИ ФІЗИЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ҐРУНТУ ПІД ВПЛИВОМ КРАПЛИННОГО ЗРОШЕННЯ ВИНОГРАДНИКІВ

Рябков С.В. - к.с.-г.н., с.н.с.,

Павелківська О.Є.,

Усата Л.Г.,

Павелківський О.В. - Інститут водних проблем і меліорації НААНУ

Постановка проблеми. На фоні постійно зростаючого дефіциту прісної води, зростання цін на енергетичні ресурси, погіршення екологічного стану зрошуваних земель технології краплинного зрошення с.-г. культур найбільш повно відповідають принципам ресурсоощадливості, енергозбереження та екологічній безпеці зрошення.

Краплинне зрошення – спосіб поливу, за якого воду подають до кореневмісного шару ґрунту рослин через мережу поливних трубопроводів із краплинними водовипусками. Поливи проводять одночасно з іншими агротехнологічними заходами. За краплинного зрошення відмічається значна економія води (50% і більше), урожайність і якість продукції підвищується на 15–20% порівняно з традиційними способами зрошення (дощування, полив по борознах). Економне використання поливної води забезпечує високу ефективність систем краплинного зрошення за рахунок збільшення ККД до 0,85–0,95. Оскільки міжряддя не зрошують, стримується проростання бур'янів і відповідно зменшується питоме пестицидне навантаження на територію. Відсутність вологи на листовій поверхні рослин знижує імовірність розвитку грибних захворювань.